

Kairi Janson

eesti ja soome-ugri keeleteaduse magister

Piret Kuusk

eesti ja soome-ugri keeleteaduse magistrant

Kui taevas langes maapeale ehk Dopinguskandaal Eesti meedia moodi

Aastal 2019 oli meedias üks põhjalikumalt kajastatud sündmusi Seefeldi MMil lahvatanud dopinguskandaal, milles osalesid Eesti treenerid ja murdmaasuusatajad. Siinses artiklis võtame vaatluse alla selle, kuidas sündmustiku osalisi kirjutavas meedias kujutati.

Meediakajastus on alati ühel või teisel moel kallutatud: kuna autoril on teksti koostades võimalik valida eri keelevahendite vahel, ei saa ka kajastus täiesti neutraalne olla (Fairclough 2001). Reet Kasik (2001: 18) on kirjutanud: „Maja ei ole üksnes maja, vaid on mõnikord ehitis, majake, kodu, pelgupaik, kunstiteos, arhitektuuriline monstrum.“ Nende valikute kaudu keelekasutus peegeldab, aga ka loob tegelikkust (Kasik 2001: 14).

Seda, kuidas ühiskond keeles ja keele abil konstrueeritud on, uuritakse diskursuseanalüüsi meetoditega. Lingvistilised diskursuseanalüüsi meetodid eeldavad ainekogu süsteemset analüüsi ja võimaldavad seeläbi tõestada, et kasutatav keel peegeldab kindlaid mõttemalle (Marling

2019: 627, 629). Kui diskursuseanalüüs keskendub vaid keelekasutuse kirjeldamisele, siis kriitiline diskursuseanalüüs lisab põhjendused, miks need keelevalikud on tehtud (Fairclough 1995: 42–43). Meediatekste kriitiliselt analüüsides võib vaadelda näiteks, milliseid fakte esitatakse, millise vaatenurga alt kirjutatakse, kuidas sündmuste osalisi nimetatakse ja kategooriatesse jagatakse ning milliste protsesside osalised nad on (vt Kasik 2008: 17).

Uurimismeetodina on kriitilisel tekstianalüüsil kolm astet, millest lähtume ka meie siinses artiklis. Esmalt võtame vaatluse alla teksti ja seal kasutatud keelevahendid. Seejärel tõlgendame neid, uurides, kuidas need tähendust kujundavad. Kolmandal ehk ideoloogilisel tasandil vaatleme, miks sellised tähendused loodud on. (Kasik 2008: 13)

Uurimisobjektina võtame fookusesse Postimehe (tähistatud näidetes kui P) veebiväljaande ja Delfi (tähistatud näidetes kui D) kirjutised. Mõlemast analüüsisime kuut artiklit, kus käsitleti dopinguskandaali põhjalikumalt. Vaatlesime nii sündmuse, treenerite kui ka dopingutarvitajate kujutamist.

Lahvatanud dopinguskandaal

Dopingusündmus ristiti meedias skandaaliks: (*vere*)*dopinguskandaal* sai selleteemaliste lugude levinud märksõnaks (näide 1). *Skandaal* viitab „avalikule kõmulisele pahandusele või häbistavale juhtumile“ (SV). Nagu näidetest näha, kasutati skandaalist rääkides sageli ka selliseid väljendeid, mis viitasid sündmuse ootamatusele (näited 1–2).

- (1) *Seejuures ei puuduta see ainult tänavu talvel Seefeldi MM-il lahvatanud veredopinguskandaali.* (D4)
- (2) *Alles paar päev enne pommi kärgatamist olin istunud silmitsi Andrus Veerpaluga.* (P4)

Samuti tajuti juhtunut kui midagi äärmiselt kaalukat. See mõjutas tervet Eesti suusatamist (näide 3) ja kogu spordivaldkonda (näide 4), olles mõlemale tekitanud mainekahju. Kuigi dopingusaagaga oli seotud vaid mõni inimene, hõlmas sündmus suurt osa Eesti murdmaasuusatamise väiksest koondisest. Olukorra ebatavalisust rõhutati muu hulgas seda krimiseriaaliga võrreldes (näide 5). Keelekasutus oli küllaltki värvikas ja emotsionaalne.

- (3) *Alaveri ja Eesti suusatamise jaoks langes taevas maapeale Seefeldi MM-il /-/. (D4)*
- (4) *Tervele Eesti spordile palju halba kuulsust toonud loo ajal esitas valitsus äsja riigikogule täiendatud karistusseadustiku, /-/. (P4)*
- (5) *Järgnenud päevad tõid sündmusteahela, mis pigem paslik krimise-riaali kui spordi suurvõistluse konteksti. (P4)*

Meediatekstides seati pilk ka tulevikku. Palju kahju toonud sündmust ei nähtud suusatamise täieliku lõpuna, kuigi nenditi, et uuel lehelt alustamine on raske (näited 6–7). Kõnekas on kiriklikust terminoloogiast pärinev sõna *puhastustuli*: praegused kannatused loovad eelduse paremaks tulevikuks.

- (6) */-/ praegu pole koondisel ka peatreenerit, mis tähendab, et kõigega alustatakse otsast peale. (P1)*
- (7) *Suusatamise karm puhastustuli (P5)*

Treenerid: hiilgusest madalseisu

Dopinguasjaga olid seotud nii Eesti sportlaste treener Mati Alaver kui ka Andrus Veerpalu, kelle treenitav kasahh Aleksei Poltoranin samuti dopingu tarvitamist tunnistas. Varem kõrgelt hinnatud treenerite maine sai meedias hoobi. Rõhutati nende endise ja praeguse positsiooni kontrasti. Kui enne sündmustiku hargnemist oli Alaver olnud Eesti murdmaasuusatamise saavutuste olulisim taustajõud, siis nüüd hakati esile tõstma tema varjukülgi (näide 8). Samas toonitati tema soovi hoida tegutsedes tagaplaanile (näide 9).

- (8) *Andrus Veerpalu ja Jaak Mae võitude ning medaliteni viinud Alaver on tähelepanuga harjunud. /-/ Eesti tippsuusatamise isaks olnud mehest on saanud kriminaalkurjategija ja tema sportlaste kõikidel saavutustel on küljes märk, mis paneb medalite puhtuses kahtlema. (D4)*
- (9) *Mati Alaver lõi 2015. aastal Team Haanja suusaliidule vastandamiseks, kuid iseend hoidis halli kardinali positsioonil. (D2)*

Alaveri kujutati pahalaseks: teadliku otsustajana, kes viis sportlased halvale teele. Kirjutati, kuidas ta oma võimu ära kasutas, olles kogu dopingutegevustiku niiditõmbaja (näide 10). Seda väljendas ka Alaverile kohtus

esitatud süüdistus. Isegi siis, kui Alaver kohtupingis istus, kirjeldati iga tema žesti kui kaalutletud liigutust. Ka treeneritest kirjutades kasutati väljendusrikkaid, värvikaid kõnekujundeid, mis lisasid tekstile kohati iroonilise varjundi. Seejuures äratas ajakirjanikes kahtlust ka nende varasem treeneritöö, mida oldi aastaid kõrgelt hinnatud. Treenereid hakati defineerima dopingusaaga kaudu (näited 11–12).

- (10) Süüdistuse järgi **kasutas ta selleks oma treeneri autoriteedist tulevamat mõju ja usaldust.** (D4)
- (11) Alaveri ja Veerpalu „**treeningtöö**“ Poltoraniniga viis Kasahstani suusatamise pankrotti. (D6)
- (12) Mati Alaverist sai ametlikult **dopingutreener.** (D4)

Veerpalu seotus kogu sündmustikuga sai suurema kaalu tema varasemate saavutuste tõttu, mida sageli rõhutati (näited 13–14). Tema võitude puhtus seati meedias kahtluse alla. Esile tõsteti aastatetagune dopingujuhtum, millest Veerpalu väljus tegelikult süütuna (näide 15). Kuna üks dopingut tarvitanud suusataja oli Veerpalu poeg, rõhutati tema seotust mitte ainult treeneri, vaid ka isana. Kohati suhtuti tema isarolli ka ironiseerivalt, tema käitumine tembeldati sobimatuks (näide 13). Seejuures võib ajakirjanduskeeles näha faktide esitamist kujul, mis ei võimalda sündmuste tegelikku ajalist järjestust päris täpselt rekonstrueerida: näites 13 toimunud sündmused ei leidnud aset samal ajal, samuti ei olnud Veerpalul tõenäoliselt õigust poega ülekuulamisruumist enneaegu ära tuua.

- (13) **Armastatud spordisangarist sai ainsa hetkega mees, kes pidas targa- gemaks ajakirjanike eest põgeneda. Vähe sellest. Ta enda lihane poeg Andreas istus samal ajal Innsbruckis vangikongis.** (P4)
- (14) **Täiesti lahtine on aga, kas ja mil määral on õigusemõistjate hinnangul dopingusaagaga seotud kahekordne olümpiavõitja Andrus Veerpalu.** (P4)
- (15) /--/ kuid mäletatavasti leiti Alaveri õpilasel Andrus Veerpalul 2011. aastal kasvuhormooni kasutamise jälgi. Toona õnnestus eestlastel tänu juriidilistele nõksudele jääda Šveitsi spordikohtus õigeks. Ent seekordne juhtum heidab ka aastatetagustele süüdistustele /--/ uue valguse. (D4)

Alaveri ja Veerpalu kujutati kontrolli kaotanutena: nende ümber toimuvat ei dikteeri enam mitte nemad, vaid teised (näide 16). Avalikkusega suheldes olid mõlemad kidakeelsed, kuigi Alaver tuli meediale pisut rohkem vastu (näide 17). Veerpalule jäi ajakirjanike eest põgeneja kuulsus (näide 18).

- (16) *President Kersti Kaljulaidi otsusega võetakse Alaverilt talle antud kaks riiklikku teenetemärki. (P6)*
- (17) *Alaver tunnistas seejärel avalikkusele saadetud **napisõnalises kirjas**, et ta tõesti andis Tammjärvele dopingutohter Mark Schmidti kontakti. (D3)*
- (18) *Andrus pöördus veel samal päeval Seefeldi tagasi, kuid teda Kasahstani koondise hotelli ees oodanud **ajakirjanikega ta suhelda ei soovinud**. (D1)*

Dopingupatused

Skandaaliga seotud Eesti sportlasi oli kolm: Karel Tammjärv, Andreas Veerpalu ja Algo Kärp. Nagu treenerid, said ka suusatajad sündmuse tõttu külge hüüdnimed: *dopingumehed*, *dopingusportlased* või *dopingupatused*. Halvakspanu väljendavate nimetustega identifitseeriti neid nende eksimuste kaudu. Nii sai dopingumärgi kogu nende karjäär. Samas määratleti sportlasi võimaluse korral ka nende varasema olulise rolli kaudu Eesti suusamaailmas (näited 19–21).

- (19) *Niisamuti dopinguskandaali sattunud Karel Tammjärv, kes oli EOK stipendiaat.* (P1)
- (20) */--/ Eesti suusakoondise esinumber Karel Tammjärv /--/.* (P4)
- (21) *Üle kümne aasta Eestit esindanud Algo Kärp tunnistas vabatahtlikult üles /--/.* (P2)

Jäeti mulje, et politsei oli dopingut tarvitanud sportlased üle kavaldanud. Sageli kasutati väljendit *vahela jääma*, rõhutades, et dopingukaasus tuli sportlastele halva üllatusena, neil ei olnud plaani ise üles tunnistada. On märkimisväärne, et sportlaste teod ei olnud nii tugevalt võimendatud kui treener Alaveri omad. Alaver oli analüüsitud tekstides paljude negatiivsete tegevuste teadlik agent, samas kui dopingut tarbinud suusatajad sellega silma ei paistnud (näide 22).

- (22) *Austria politsei kootud püüinisesse langesid ka Mati Alaveri ja Veerpalu-seeniõri kauane hoolealune Aleksei Poltoranin ning Eesti suusakoondise esinumber Karel Tammjärv /--/.* (P4)

Iga dopingutarvitanu suhtlus ajakirjanike ja seeläbi avalikkusega oli pisut erinev. Kui Tammjärv andis pea kohe pressikonverentsi, siis Veerpalu sinna ei ilmunud ja esitas hiljem ema vahendusel kirjaliku vabanduse (näited 23–24). Sportlaste käitumismallid mõjutasid ka meediakajastust. Kuna Tammjärv oli ajakirjanikega suheldes Veerpalust koostööaltim, pakkus ta ka kajastamiseks rohkem materjali (näide 25). Kärp tuli avaldusega välja nädal pärast seda, kui teised arreteeriti. Seejuures on oluline, et Kärp ei olnud Seefeldi uurimises kahtlusalune, vaid tunnistas dopingu kasutamise üles enda algatusel (näide 26).

- (23) *Eesti aja järgi kell 12 toimus Seefeldis pressikonverents, kuhu **ilmus kohale ka Tammjärv, kuid mitte Veerpalu.*** (P2)
- (24) *Mõlemad Eesti sportlased on oma süüd tunnistanud ja avalikkuse ees vabandanud. Tammjärv pressikonverentsil, Veerpalu rahvusringhäälingule saadetud teate kaudu.* (P2)
- (25) ***Tammjärv lausus avameelselt, et kõik algas aastast 2016, kui tal oli jutuajamine Mati Alaveriga.*** (P2)
- (26) *Üle kümne aasta Eestit esindanud **Algo Kärp tunnistas vabatahtlikult üles, et ka tema on sama dopinguskandaaliga seotud ning kasutas koos Kareliga veredopingut.*** (P2)

Hoolimata Tammjärve ja Kärbi ülestunnistusest suhtuti nende sõnadesse kohati skeptiliselt ja meeste avameelsus töötas mõneti neile vastu. Kuna nad olid olnud meedia infoallikad, eeldati, et nad ka teavad juhtunust kõike, aga võivad osa sellest varjata (näited 27–28).

- (27) *Kui puhta kullana tasub võtta Tammjärve pressikonverentsil lausunud sõnu? Kas ta jättis ka midagi ütlemata?* (D3)
- (28) *Kumbki, ei Tammjärv ega Kärp, ei ole suutnud üheski seni avaldatud intervjuus meenutada, kuidas vestlus Alaveriga enne saatusliku kontakti jagamist välja nägi.* (D1)

Kokkuvõttev arutelu

Murdmaasuusatamist on peetud Eesti rahvusspordiks. Võib-olla just seetõttu raputas dopingujuhtum ühiskonda eriti tugevalt ja meedia peegeldas seal toimuvat. Samas võimendas meedia dopinguskandaali neid külgi, mis vastasid uudisväärtuse kriteeriumidele, eriti konfliktisust, prominentide osalust ja ebatavalisust, seehulgas ootamatust ja ülivõrdelisust (vt Hennoste 2008). Dopingujuhtumit kajastati kui äkiliselt ilmsiks tulnud suurt skandaali, kus osalesid Eesti spordi tipptegijad. Uudisväärtuste rõhutamine teenib meediaväljaande huvisid: juhtumist sooviti kujundada võimalikult suur meediasündmus, et lugejaid võita. Samal eesmärgil kasutati tõenäoliselt emotsionaalsusele rõhuvaid väljendeid. Samas ei ole välistatud, et toimunu omandas spordiajakirjanike jaoks erilise tähenduse ja seda tajutigi eriti intensiivsena. Spordiajakirjanikel on sportlastega mõnevõrra suurem side kui tavalisel reporteril oma loo allikatega: sportlasi käiakse võistlustel jälgimas ja nad annavad aastate jooksul ajakirjanikele palju intervjuusid.

Prominentsetest osalistest pälvis enim tähelepanu treener Alaver. Ta oli meedia tähelepanu all teistest pikemalt, samuti oli tema seoste analüüs meediaveergudel kõige põhjalikum. Samas oli Alaver ainus, keda ka Eesti kohtusüsteem uuris ja kelle süüdi mõistis. Seega oli meedial rohkem negatiivse varjundiga informatsiooni, mida kajastada.

Alaveri, aga eriti teise treeneri Veerpalu kajastustes oli meedia fookus staatuse muutumisel. Hiilgeaegade seisust kõrvutati praeguste sündmuste ja käitumisviisidega. Kahtlustati, et treenerid ei olnud ausa mängu reegleid järginud ka medaliajastul, kuigi Veerpalu tollases dopinguasjas süüdi ei jäänud. Tundub, et meedia tajus oma vahikoera-rolli: vastutust tekitada vastuolulises olukorras diskussioon ja püüda tõe ilmsiks tuua.

Nii treenerite kui ka sportlaste hinnatud positsiooni toonitamine võimaldas toimunut veelgi ebatavalisemana kuvada, kuna ühiskonnas eeldatakse positiivse kuvandiga isikutelt eetilist käitumist. Süüdlaste ja kangelaste kategooriad on üksteisest eraldi ja inimesed saavad kuuluda kas ühte või teise.

Dopingut tarvitanud sportlaste kuvand kujunes nende meediasuhtluse põhjal. Tammjärv astus ajakirjanike ette vabatahtlikult. Kuna ta oli esimene, sai sellest teost ka Andreas Veerpalu käitumise mõõdupuu. Tammjärve avaldus kanti üle video teel, mis võimaldas näha tema emotsioone. Veerpalu otsustas meediaga suhelda hiljem ja lakoonilisemalt. Samuti edastas ta sõnumi kirja teel, mis tähendas, et tema avaldusel puudus visuaalne mõõde. Tammjärvest sai seetõttu kirjutada mitmekesisemalt: peale süütegude oli võimalik tuua esile ka neid külgi, mis võimaldasid talle kaasa tunda. Erinevalt teistest avalikustas Algo Kärp oma seose dopinguskandaaliga ise. Kuigi selline teguviis ei vabastanud teda süüst, vähendas aus ülestunnistus ka tema hukkamõistu meedias.

Meedia ristas 2019. aastal Seefeldis toimunu skandaaliks, mis tõi Eesti spordile mainekahju. Nüüdseks on dopinguasjaga seotud treenerid ja sportlased saanud võistluskeelu, Eesti meeste suusakoondisesse kuulub 2020. aasta alguse seisuga Eesti suusaliidu veebilehe järgi vaid üks liige. Analüüsitud meediakajastused annavad aga lootust, et *dopinguskandaal* ei teinud Eesti rahvusspordialale lõppu peale: kui *puhastustuli* on läbitud, saabki ainult paremaks minna.

Viidatud kirjandus

- Delfi. <https://www.delfi.ee/> (vaadatud 10.03.2020).
- Eesti Suusaliidu kodulehekül. <https://www.suusaliit.ee/> (vaadatud 10.03.2020).
- Fairclough, Norman 1995. *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.
- Fairclough, Norman 2001. *Language and Power*. Teine trükk. London: Longman.
- Hennoste, Tiit 2008. *Uudise käsiraamat: kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serverida ajaleheuudist*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2001. Keel tekstidena. – *Oma Keel* 1, lk 14–19.
- Kasik, Reet 2008. Meediateksti analüüs: eesmärgid ja metoodika – *Tekstid ja taustad* V.
- Marling, Raili 2019. Olukorraline teadmine tõejärgsel ajastul. – *Keel ja Kirjandus* 8–9, lk 624–635.
- Meedia keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 10–41.
- Postimees. <https://www.postimees.ee/> (vaadatud 10.03.2020).
- SV = EKI ühendsõnastik 2020. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2020. Veebi-versioon: <https://sonaveeb.ee/> (kasutatud 08.03.2020).

OK